

Joost Legendijk

IN GESPREK MET POLITIEK ANALIST JOOST LAGENDIJK

'WAAROM IS DIE LEERLING TROTS OP ERDOĞAN?'

Oud-Europarlementariër Joost Lagendijk werkt al jaren als politiek analist en commentator in Turkije. In september ontzegden de Turkse autoriteiten hem toegang tot het land. Kort daarop verscheen zijn boek *Erdoğan in een notendop* bij uitgeverij Prometheus. *M&P* sprak met Lagendijk.

IVO PERTIJS

Copenhagen. Dat bleek de naam van het Dordtse restaurant waar we een uur lang over het Turkije van Recep Tayyip Erdoğan spraken. Veel toepasselijker kon de naam van dit etablissement niet zijn. Jarenlang wilde Turkije toetreden tot de Europese Unie, maar moest daarvoor wel aan de criteria van Kopenhagen voldoen. Het potentiële EU-lidmaatschap van Turkije lijkt nu verder weg dan ooit. 'Het Turkije van vóór Erdoğan en zijn partij AKP was een gemankeerde democratie waarbij er wel verkiezingen en politieke partijen waren, maar je kon vraagtekens zetten bij de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. Deze stond onder invloed van de toenmalige elite. Eigenlijk kende Turkije nooit een onafhankelijke rechterlijke macht', merkt Joost Lagendijk op. Volgens de journalist is er altijd wel iets aan te merken geweest op de Turkse democratie. Toch leek het er aanvankelijk op dat de AKP door de toetredingsprocessen tot de Europese Unie de gebreken van de Turkse democratie weg wilde werken. Lagendijk: 'De eerste paar jaar ging de democratie er onder Erdoğan op vooruit, maar sinds 2011 maakt Erdoğan gebruik van de mechanismen van zijn kemalistische voorgangers. Dit verklaart de frustratie van veel Turken. Ze hebben aan echte democratie geroken en zijn nu teleurgesteld in Erdoğan en zijn AKP die uit is op een soort alleenheerschappij die veel trekken heeft van wat zij vroeger onder Atatürk ook hebben gezien: één partij die de dienst uitmaakt, één sterke leider en een steeds autoritair optreden.'

Stel dat een leerling vraagt of Turkije een democratische rechtsstaat is, wat zou dan uw antwoord zijn?

'Dat het een goede vraag is, maar het antwoord een beetje ingewikkeld. Ja, als het gaat om de rol van verkiezingen. Verkiezingen zijn in Turkije grosso modo eerlijk. Er vindt geen grote mate van fraude plaats. De opkomst is hoog en de betrokkenheid groot. Politieke partijen stellen daadwerkelijk ook wat voor. Zij hebben

hun wortels al decennialang in bepaalde groepen van de samenleving. In die zin is het een electorale democratie. De laatste twee, drie verkiezingen moet ik er wel bij zeggen dat het gedurende de verkiezingscampagnes al wat dubieus wordt. De toegang tot de media wordt wel erg door Erdoğan en zijn partij gemanipuleerd. Andere partijen komen er amper aan te pas. Dat werpt een schaduw over de verkiezingen, maar er zijn verkiezingen. Het *nee* slaat op de scheiding van de machten die in Turkije onder druk staat. Erdoğan hecht daar geen belang aan. De laatste jaren zie je dat hij eerst als premier en nu als president een toenemende greep op de rechterlijke macht heeft. Een democratie is óók dat een meerderheid rekening houdt met minderheden. Erdoğan vindt dat de meerderheid beslist, *the winner takes it all*-concept. Deze belangrijke elementen van een democratie staan in Turkije zwaar onder druk. Daarom noem ik Turkije een illiberale democratie en geen dictatuur. In Turkije ontstaat een nieuw soort democratie: wel verkiezingen maar geen scheiding der machten en minderheidsrechten. Deze ontwikkeling zie je in steeds meer andere landen zoals Rusland, Hongarije en Polen. Afzetten tegen wat zij zien als een West-Europese vorm van democratie. Zij willen deze vorm niet en definiëren zelf een vorm van democratie. Daar hebben wij moeite mee, maar veel Turken geven aan dat dit is wat zij nu willen.'

Waarom zetten Turken zich bijvoorbeeld tegen het Westen af?

'Een Turks gezegde luidt "Iedere Turk heeft maar één beste vriend en dat is een andere Turk". Er leeft een sterk gevoel dat iedereen tegen Turkije is: de Amerikanen, de Europeanen, de Gülenbeweging, et cetera. Samenzweringstheorieën zijn populair in Turkije. Als er iets mis gaat, dan is dat altijd de schuld van een ander. De meeste samenzweringstheorieën bevatten wel een kern van waarheid. Daar zijn allerlei lagen bovenop gekomen die fantasie zijn. Daarom is die geschiedenis zo belangrijk. Het Verdrag van Sévres (1920), waarbij Turkije opgedeeld werd,

zit diep in de Turkse genen: "Als je niet oppast met het Westen, dan proberen ze je een poot uit te draaien. Dat probeerden ze in 1920" - klopt - "en dat proberen ze nu weer" - klopt niet. Dat is hopeloos door elkaar gemengd met ingrediënten zoals het Turkse nationalisme, een vorm van moslimgevoeligheid en de hang naar autoritair leiderschap. Atatürk was ook een autoritair leider. Dat mag je in Turkije niet zeggen, maar dat was hij wel. Erdoğan is als geen ander in staat om die elementen te mixen en op het juiste moment met het goede gezicht naar buiten te komen. Als Nederlanders over Erdoğan praten, dan zetten ze hem al snel neer als islamistische dictator. Beide termen vind ik fout. Niet omdat hij géén islamist is, maar Erdoğan is óók islamist. Maar hij is ook een pragmatist, een opportunist, een neo-Ottomanist, noem maar op, en speelt *clever* met de verschillende identiteiten. Ik wil Erdoğan geen dictator noemen. Noord-Korea heeft een dictator, Turkije niet. Je kunt de daden van Erdoğan niet door zijn godsdienst verklaren. Dat is een grote fout. Al de zuiveringen die nu plaatsvinden hebben niets met de islam te maken. Dat is gewoon een vorm van machtsbeluste autocratie.'

De macht is in handen van gelovige Turken, maar als je door Istanbul wandelt, dan domineert de seculiere Atatürk het straatbeeld. Hoe verklaart u deze combinatie?

'Dat is één van de dingen die lastig is uit te leggen. Ook bij de AKP-aanhang, ik zou zeggen *zelfs* bij Erdoğan, is er waardering voor Atatürk en zijn rol als de persoon die de Turkse onafhankelijkheid in de jaren 1920-1923 tegen de Grieken, de Britten en de Russen heeft gevochten. Die Atatürk staat nog in hoog aanzien, maar Erdoğan en veel van zijn 'zwarte Turken' [lager opgeleide, gelovige Turken, *IP*] hebben moeite met Atatürk's strenge secularisme. Daar voelen zij zich enorm door gemarginaliseerd. Nu zie je de wraak van de zwarte Turk, de wraak van de gelovige moslims op het oude kemalisme. Atatürk is er nog. Bij de demonstraties na de coup poging waar in Istanbul één

In Istanbul herinneren posters aan de mislukte coupoging van 15 juli 2016 (foto: Ivo Pertijs)

miljoen mensen aan deelnamen zag je naast het podium een grote vlag hangen van Atatürk, dat stond voor continuïteit, en Erdoğan. Daaruit blijkt dat Erdoğan zich als enige ware opvolger van Atatürk ziet. In 2023 wil hij dat iedereen ziet dat je honderd jaar geleden Atatürk had en nu Erdoğan.'

In het straatbeeld merk je weinig van de persoonlijkheidscultus van Erdoğan.

'Dat klopt, maar vooral op televisiezoekers en in kranten, die nu bijna allemaal onder controle van de AKP staan, is er steeds meer ruimte voor mensen die Erdoğan haast als een verlosser zien. Dat heeft nog niet zijn weerslag gevonden op bijvoorbeeld bankbiljetten. Binnen de islam is het afbeelden van personen eigenlijk ook *not done*. Je ziet dezelfde sporen - zij het nog niet zo ontwikkeld als onder Atatürk - van een persoonlijkheidscultus steeds meer komen. Erdoğan is bijna boven kritiek verheven. Dit zie je ook als je filmpjes via sociale media bekijkt. Het draait steeds meer om Erdoğan en minder om de AKP.'

Turkse leerlingen zien dit soort filmpjes ook. Ik kan mij zo voorstellen dat dit in de klas kan botsen met de uitleg van een docent.

'Dit zal één van de debatten worden die we de komende jaren gaan krijgen. Het is bekend dat 65 procent van de Turkse Nederlanders die hebben gestemd een stem op Erdoğan uitbracht. Dat is het hoogste aantal in Europa. Duitsland zit daar dichtbij. Dat is 15 procent meer dan in Turkije waar de AKP 50 procent behaalde. De verklaring waarom leerlingen zo naar Erdoğan kijken is driedelig. Veel van de grootvaders van de Nederlandse Turkse leerlingen behoren tot de zwarte Turken die Erdoğan zo sterk vertegenwoordigt, de oude, laagopgeleide gelovige moslims die in het Turkije van Atatürk zo werden gemarginaliseerd. Dat gevoel is zo sterk, dat Turken die uit die groep komen bereid zijn om de corruptie en de fouten van Erdoğan te vergeven onder het motto "Het is onze man". Op de tweede plaats wordt Erdoğan gezien als de man die Turken weer trots heeft gemaakt, de man die *nee* durft te zeggen tegen het Westen, tegen Europa en tegen de Verenigde Staten. Ik heb met Turken hier gesproken die

zeggen "Eindelijk weer eens iemand die ons trots maakt." De derde verklaring is dat veel Turken, al dan niet terecht, zich hier in Nederland tweederangs burger voelen. Om die reden sluit de Turkse gemeenschap zich in Nederland aan. Ik ben er van overtuigd dat hoe meer mensen zoals Rutte "Pleur op" zeggen, hoe meer Turken zich gaan terugtrekken en zich steeds meer op hun voormalige land gaan richten. Zelfs Turken die hier zijn geboren. De mix van die drie zaken verklaart volgens mij waarom er zoveel leerlingen zijn die zo met Erdoğan weglopen en die heel moeilijk te overtuigen zullen zijn van de kritiek van de docent of mijn kritiek op Erdoğan. Zij vinden dat er eindelijk iemand voor hen opkomt nadat de Turken jarenlang *ja* en *amen* moesten zeggen. Er is een sterke hang naar het Ottomaans verleden.'

Over welke kennis moet een docent beschikken om die leerling wel te bereiken?

'Je hebt wat bagage nodig om het debat over Erdoğan in de klas te kunnen voeren. Om adequaat antwoord te kunnen geven moet je wel wat afweten van de Turkse geschiedenis en het Ottomaanse rijk, anders snap je niet waarom de sentimenten zo sterk zijn en kom je al snel in de discussie of Erdoğan wel of geen dictator is. De meeste Nederlanders, waaronder ook menig docent maatschappijleer, weten niet zo heel veel van de Turkse geschiedenis. Eerst moet je begrijpen waarom die Turkse leerling zoiets zegt. Waarom is hij zo trots op Erdoğan? Daarna moet je die ui langzaam kunnen afpellen. Daar heb je kennis van zaken voor nodig. Als die leerling denkt dat de docent weet waar hij het over heeft, dan komt sneller de gedachte bij hem op "Tja, daar heeft mijn leraar wel een punt". Als je terecht komt in een ja-nee-discussie, dan kun je zo'n leerling niet overtuigen. Dat is knap lastig.'

Docenten halen hun informatie onder meer uit kwaliteitskranten. Wat vindt u van de kwaliteit van de berichtgeving over Turkije?

'Mijn kritiek is niet zozeer gericht op de correspondenten. Zeker als ze er al een tijdje zitten zien ze hoe genuanceerd het in Turkije ligt. Het zijn veelal de opinie-makers die elkaar vaak gemakzuchtig na-afen. "Erdoğan wil een islamitische staat"; kom op, dat is te simpel! Dat wil hij niet, maar dat hebben de opinie-makers ergens anders gelezen en dan blijkt het papegaaiencircuit erg sterk te zijn als het over Turkije gaat. Dit past ook in de grotere trend van het *islam-bashen*. Een aantal opiniemakers heeft er haast een

levenswerk van gemaakt om alles wat met de islam te maken heeft te *bashen*. Erdoğan is een prima object om in het verkeerde daglicht te stellen. Daarnaast richt Erdoğan zich met bijna al zijn toespelingen op de islam of citaten uit de Koran op zijn eigen hardcore achterban met de boodschap "Dat gaan we nu veranderen". Als je dan een jaar na een dergelijke speech kijkt wat er nu precies is gebeurd, zie je dat de wetgeving vaak helemaal niet is veranderd. Een voorbeeld is de abortuswetgeving waar Erdoğan zich fel tegen heeft gekeerd. Die is uiteindelijk niet gewijzigd. Wat je echter ook kunt constateren is dat veel ziekenhuizen bijna geen abortussen meer uitvoeren, omdat ze geen last met Erdoğan willen krijgen. Dit is een vorm van *management by speech*. Je zegt iets een paar keer. De achterban is tevreden en denkt "Top!", maar dit soort uitspraken halen ook de Nederlandse kranten waardoor lezers de indruk krijgen dat Turkije het volgende Iran of Saoedi-Arabië wordt. Dat is niet het geval, maar in de praktijk druppelt het wel door en worden conservatieve opvattingen steeds dominanter in de Turkse samenleving. Het is te gemakzuchtig om op basis van losse uitspraken van Erdoğan te constateren dat Turkije zich tot islamitische staat ontwikkelt. Dat is niet het geval en dat wil Erdoğan ook niet.'

Wat betekent Erdoğan's beleid voor de toekomst?

'We hebben het de hele tijd over mensen die Erdoğan steunen. Dat is ongeveer de helft van de bevolking, maar die andere helft heeft een enorme hekel aan hem, althans, de meesten. Je hebt op dit moment te maken - en dat wordt alleen maar erger door de repressiegolven - met een polarisatie van de samenleving. De ene helft loopt met Erdoğan weg en ziet hem als een soort Messias, terwijl de andere helft een bijna diepgewortelde haat tegen hem heeft. In mijn ogen is dat voor Turkije funest. Zo komt de Turkse samenleving nooit op een hoger plan, economisch noch democratisch. Als je het niet met Erdoğan eens bent, ben je tegen Turkije. Zo zwart-wit... Dat is wel het resultaat van hetgeen Erdoğan doet. Hij richt zich bewust op de 50 procent die hem steunt en heeft geen boodschap aan de rest. Zeker na de coup poging is het zwart-witdenken versterkt. De coup poging scherpte bestaande patronen alleen maar verder aan. Dat speelt zich nu in alle heftigheid uit. Als je nu niet het verhaal van de regering over de coup poging herhaalt, dan ben je per definitie verdacht. Voor nuances is geen plaats meer. Dit gaat wel weer over, maar de polarisatie blijft voorlopig.' ♦

STEF

ZO'N UUR

Zo fanatiek als leerlingen met Snapchat zijn, zo fanatiek ben ik met Twitter. Het is voor mij de bron om direct op de hoogte te zijn van het laatste nieuws. Ik volg een aantal collega's, politici en opiniemakers. Zo weet ik wat er op links en rechts speelt en krijg ik dagelijks mijn portie lesstof binnen.

Nu twitterde onlangs PVV-Tweede Kamerlid Harm Beertema bij de presentatie van 'het plan voor Nederland' van Geert Wilders het volgende: 'Leraren Maatschappijleer, bespreek ons Plan voor Nederland in de klas. Dat wordt zo'n uur dat je nooit meer vergeet.'

Een lesuur besteden aan het verkiezingsprogramma van de PVV, dat vind ik nogal wat. Het kan ook aan mij liggen, maar een héél uur besteden aan een plan dat net iets meer is dan één A4'tje, vind ik persoonlijk wat zonde van de tijd. Maar oké, ik ben de moeilijkste niet, dus ik zal kijken wat ik voor hem kan doen. Het is nooit verkeerd om uit te leggen dat niet iedere moslim hetzelfde is en dat ons pensioen is ontstaan in de tijd dat de gemiddelde Nederlander de zeventig niet haalde.

Maar het meest fascinerende aan zijn tweet vond ik de woorden 'zo'n uur'. Het wordt 'zo'n uur'. Nu hoor ik mijn collega's ook weleens over 'zo'n uurtje' en wanneer ik het achtste uur op vrijdag als laatste mijn mentorklas heb, dan is het voor mij ook weer 'zo'n uur': net iets te gezellig en niet helemaal aan de lesstof toegekomen.

Zou de PVV-fractie ook af en toe 'zo'n uurtje' hebben? Fractieleden die uitkijken naar een weekend vol feestjes en een fractievoorzitter die zichzelf iets te graag hoort praten waardoor hij niet echt aan de inhoud toekomt? Nee, dat kan ik me niet voorstellen. En daarbij, hij spreekt over: 'zo'n uur dat je nooit meer vergeet'. Dat moet iets meer voorstellen.

Maar wat zou dit PVV-Kamerlid hier nu wel mee bedoelen? Zou hij misschien vroeger heel boeiende lessen maatschappijleer hebben gehad? Dat hij op maandagochtend al reikhalzend uitkeek naar het zesde uur waarin hij maatschappijleer zou hebben? Dat deze leraar zijn favoriete leraar was en dat hij kon vertellen over interessante onderwerpen als democratie, rechtsstaat, pluriformiteit en diversiteit? Dat waren dan typische uren waarin hij als jongeman gefascineerd luisterde hoe dit land is gebouwd op waarden als tolerantie en wederzijds respect. Dat vergeet je nooit meer. ♦

STEF VAN DER LINDEN

(maatschappijleer.net)